

Med lappen om halsen

BÖCKER

Pertti Kavén:
70.000 små öden.
Sahlgrens. 196 sidor
+ bilagor.

"Till mina krigsbarnserfarenheter hänför sig såväl glädje som sorg. Glädjen väller fram inom mig vid tanken på den osjälviska kärlek fosterföräldrarna överösta mig med, sorgen hör samman med uppbrottet från fosterhemmet."

Så skriver författaren av boken *70.000 små öden*, **Pertti Kavén**, i inledningen. Han sändes till Sverige vintern 1944. Han var då 2,5 år gammal. Ett år senare, våren 1945, sändes han tillbaka till Finland.

Först som vuxen fick han reda på att han under denna relativt korta tid varit inhytt hos 3 familjer. Det är den sista familjen, Svea och Sverker Johansson i Tibro, som hans sorg gäller inför uppbrottet från Sverige. Hans erfarenhet är typisk men inte unik.

Barn evakuerades också i andra länder. I England förflyttades ca 3 miljoner lite äldre barn dvs. i skolåldern med sina lärare till andra orter i landet som förmodades vara mindre utsatta för tyskarnas flygangrepp. En del av de engelska barnen sändes också till Nya Zeeland och Kanada.

15 000 stannade kvar

Från Finland sändes 70.000 barn till Sverige och en mindre del till Danmark, mellan åren 1939 - 1945. En stor del av barnen var 2-5 år gamla, en del bara några månader. Ca 15 000 barn blev kvar i Sverige, adopterade av svenska fosterföräldrar som fäst sig vid sitt finska barn.

Både de som blev kvar och småningom svenskar och de som återvände har på olika sätt försökt förstå vad som hände dem. Uppbrottet från hemmet i Finland var ofta plötsligt och obegripligt. Särskilt i den utvecklingsmässigt känsliga åldern (0-5 år) är separationen från föräldrarna, speciellt modern, förödande. Äldre barn kunde i många fall bättre hantera vistelsen i främmande land med främmande språk och upprätthålla en bild av hemmet, föräldrarna och syskonen som de småningom återvände till.

För många blev återkomsten till de biologiska föräldrarna ett nytt trauma. Finska kunde barnet inte längre. I en del fall var den sociala skillnaden stor mellan fosterhemmet i Sverige och hemmet i efterkrigstidens Finland.

Barntransporterna har i efterhand motiverats med att det var fråga om en regelrätt livräddningsaktion. Barn dödligheten är en mätare av landets sociala tillstånd. 1940 går

Små stora öden. Över sjuttiotusen barn upplevde traumatiska uppbrott i deras liv då de evakuerades till Sverige och Danmark.

kurvorna brant upp. Det var då man under svåra omständigheter tvingades genomföra evakueringen av karelabefolkningen. Det var också barn till evakuerade familjer där föräldrarna återvänt till återuppbyggnadsarbetet i Karelen efter vinterkriget som främst sändes till Sverige. Också barn vilkas hem skadats i bombningarna och barn i familjer där fadern stupat eller invalidiserats fick åka. Dessutom kunde gravida mödrar, vilka i brist på tillräckligt underhåll inte klarade sin ekonomi och barnens skötsel, sända sina barn till Sverige. Småningom kunde nästan alla som önskade sända sina barn till Sverige. En del åkte på privat väg och slapp "lappen om halsen".

Rättstvister

Barnförflyttningkommittén i Finland krävde, för att understrika förflyttningsskedets tillfälliga karaktär, svart på vitt av alla föräldrar att barnen under inga omständigheter skulle stanna i grannlandet för alltid.

Riktigt så gick det ju inte. 15.000 barn blev permanent i Sverige. Uppslitande rätts-

tvister uppstod om en del barn som de svenska fosterföräldrarna fäst sig vid och ville adoptera. Det fanns också en annan sida. Eftersom det visade sig vara svårt att få tillbaka alla barn som före 1944 sändes till Sverige sändes 1945 en förfrågan till 606 hem i Helsingfors. I enkäten undrade man när man önskade barnen hem igen.

Resultatet blev en överraskning. Endast 199 familjer var villiga att ta hem sina barn. De övriga förklarade öppet att de hade för avsikt att lämna sina barn i Sverige. Många angav främlingskap för barnet som skäl.

Under långa tider var det mer eller mindre tabu att diskutera nyttan och nödvändigheten av krigsbarnsoperationen. Många krigsbarn har berättat för mig att det inte i allmänhet gick att fråga något om varför man sändes iväg eller överhuvudtaget diskutera saken med föräldrarna.

Man kan hålla med Kavén om att en del krigsbarn säkert skadades psykiskt av förflyttningarna. Vad man inte visste eller ville veta av var, hur den ofta skakande separationen från föräldrarna påverkade

barn. Särskilt utsatta var de minsta barnen samt de barn som efter en lång tid i Sverige mot sin vilja återbördades till hemlandet. Också föräldrarnas naturliga föräldrafunktion led skador. Kriget påverkade alla vuxna och de som lidit olika förluster måste kämpa med egna personliga problem; barn kunde då kännas som ytterligare stress och ansvar.

För flertalet krigsbarn var tiden i Sverige god och viktig ur utvecklingsynpunkt. Den var sannolikt mindre ljus för de barn som bodde på barnhem under sin Sverige tid. Och så har vi de krigsbarn som under den mest sköra utvecklingsperioden utsattes för alltför stora anpassnings-svårigheter. Vissa av dem har i vuxen ålder aktivt sökt hjälp för att komma till tals med de smärtsamma inre upplevelsorna.

"Som krigsveteraner"

Under de senaste fem åren har många biografiska böcker om tiden i Sverige publicerats. I 65-70 års åldern tränger upplevelsorna fram med förnyad kraft. Forskning om krigsbarnens upplevelser

och barnförflyttningarnas konsekvenser är rätt mager. Resultaten har varit delvis motstridiga. För närvarande planeras inom ramen för Helsingforsnejdens krigsbarnsförening forskning i Finland i samarbete med motsvarande organisation England vid Reading University och med krigsbarn i Sverige. Syftet är att på basis av rön om barn och ungas utvecklingsprocesser utreda konsekvenserna av krigsbarnens erfarenheter i vuxen ålder.

Området är fortfarande aktuellt med tanke på att barn också i dag skils från sina föräldrar och kommer som flyktingar till nya annorlunda sociala sammanhang. Och allt fort utsätts barn för traumatiska upplevelser i krigshärjade områden. För att kunna verkliga förstå innebörden av deras erfarenheter och bistå dem till ett fruktbart vuxet liv är fortsatt forskning berättigad.

Jag har här valt att belysa blott en liten del av de fakta som Pertti Kavén lägger fram i sin bok *70.000 små öden* är en grundlig faktabok som ur en mångfald infallsvinklar belyser denna i särklass om-

fattande evakuering av barn till ett annat land, ett annat liv. Den publicerades första gången 1985 på finska och utkommer nu i en svensk reviderad och utvidgad version.

Tabeller, översikter, genomgång av riksdagsdiskussioner, tidningspolemik och statistik gör denna bok till ett standardverk om krigsbarnens historia. Den omfattande dokumentationen gör också boken till ett unikt uppslagsverk. Kavéns bok är lättläst och blir dessutom både spännande och gripande när han växlar perspektivet och individuella röster varvas med politiska fakta.

Boken är viktig läsning för alla som berörs av krigsbarnen: Vuxna som har krigsbarnsföräldrar, fackfolk som arbetar med förflyttade barn, beslutsfattare som sorterar med människor utan att räkna med mentala aspekter. Ett krigsbarn, nu ca 68, sade till mig: "Jag tycker att vi borde betraktas och behandlas som krigsveteraner. Vårt öde är också en del av Finlands öde under kriget." Det är inte utan att jag håller med om det.